

Обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в інтересах національної безпеки України в сучасних умовах

Ю. Ірха

науковий консультант судді
Конституційного Суду України

У статті висвітлюється питання обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в інтересах національної безпеки України та розглядаються проблеми реалізації окремих конституційних прав і свобод в умовах анексії Автономної Республіки Крим і міста Севастополя й тимчасової окупації окремих районів Донецької та Луганської областей. Автор звертає увагу на необхідність нового підходу до проблеми здійснення конституційних прав і свобод людини і громадянина під час організації заходів щодо захисту української державності.

Ключові слова: конституційні права і свободи людини і громадянина, критерії обмеження конституційних прав і свобод, національна безпека, екстремізм, тероризм, збройна агресія проти України.

Права і свободи людини і громадянина є фундаментальним надбанням людства, важливим елементом у процесі становлення й соціалізації кожного індивіда, адже дозволяють йому задовольняти свої потреби та реалізовувати власний потенціал у різних сферах суспільного життя. Ступінь їх гарантування є лакмусовим папірцем демократичного розвитку будь-якого суспільства. Особливе місце у системі прав і свобод людини і громадянина посідають конституційні права і свободи, які разом із відповідними обов'язками встановлено в основному законі кожної держави. У конституціях, як правило, зосереджено загально визнані та найбільш важливі громадянські (особисті), політичні, економічні, соціальні, культурні та інші права і свободи. У такий спосіб конституцієдавець визначає правовий статус людини і громадянина та регламентує діяльність усіх суб'єктів права.

В українському законодавстві на конституційному рівні закріплено комплекс прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, реалізація яких забезпечує функціонування держави на демократичних, соціальних та правових засадах. Хоча конституційні права і свободи наділені найвищою юридичною силою, більшість з них не є абсолютними, адже їх здійснення може бути обмежене законом. Таке обмеження допускається в інтересах захисту здоров'я та моральності населення, національної безпеки, територіальної цілісності держави, прав і свобод громадян, а також для охорони громадського порядку, запобігання злочинів, з'ясування істини під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами отримати інформацію неможливо, попередження розголошення інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя.

Обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина з названих підстав спрямоване на досягнення розумного балансу між інтересами окремих

осіб, суспільства та держави. Однак на практиці непоодинокими є випадки, коли законодавець і правозастосовні органи надто широко інтерпретують допустимі обмеження зазначених прав і свобод, особливо в інтересах національної безпеки, внаслідок чого спотворюється або взагалі нівелюється їхня сутність. Крім того, часто громадяни гіперболізують обсяг належних їм конституційних прав і свобод та межі їх реалізації, ставлять свої інтереси вище за національні, а тому вважають неправомірним встановлення будь-яких обмежень щодо них, навіть із метою забезпечення національної безпеки.

Питанням правомірного обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні присвятили свої наукові дослідження А. Самотуга, Н. Кушакова, М. Савчин, Н. Савінова, М. Селівон, С. Рабінович, В. Філатов, С. Шевчук. Проблеми забезпечення національної безпеки нашої держави були висвітлені у працях О. Бантишева, Д. Веденєєва, І. Рижова, Г. Ситника, В. Мандрагелі, Є. Скулиша, О. Шамари, О. Шмоткіна тощо. Незважаючи на різне розуміння поняття «національна безпека», науковці допускають обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в інтересах національної безпеки, однак ними не вироблено єдиних критеріїв для такого обмеження, що ускладнює його практичну реалізацію.

На нашу думку, в умовах зовнішньої збройної агресії проти України, розпалювання на її території міжнаціональних, міжрелігійних та інших соціальних конфліктів, посилення екстремістської та терористичної діяльності виникла потреба у перегляді існуючих доктринальних і законодавчих підходів до обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в інтересах національної безпеки. Вважаємо, що для належного захисту суверенітету України, відновлення її територіальної цілісності, збереження демократичного проєвропейського вектора розвитку необхідний новий підхід до проблеми реалізації вказаних прав і свобод під час здійснення заходів щодо захисту української державності.

Основною метою цього дослідження є висвітлення теоретичних і практичних проблем обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні в інтересах національної безпеки.

Історично національна безпека тривалий час розглядалася в аспекті захисту держави від загроз різної генези, однак із розвитком суспільних відносин її зміст змінився. Реалії сьогодення свідчать, що парадигма національної безпеки вже давно вийшла за межі забезпечення захисту суверенітету й територіальної цілісності держави від зовнішніх та внутрішніх загроз, до яких традиційно належать збройні сили і спецслужби іноземних держав, а також сепаратистські та терористичні угруповання. У сучасних умовах категорія «національна безпека» охоплює питання безпечного існування не тільки держави, а й суспільства та людини. Більше того, саме безпека останньої у демократичних державах стала визнаватися найвищою соціальною цінністю. У зв'язку з цим поряд із необхідністю забезпечення воєнної безпеки та громадського порядку виникла потреба у своєчасному виявленні, запобіганні й нейтралізації реальних і потенційних загроз національним інтересам у духовній, інформаційній, екологічній, економічній, психологічній, правовій, техногенній та інших сферах суспільного життя.

Національна безпека стала конституційною категорією, і, як стверджує Д. Гараджаєв, у загальних рисах її можна тлумачити як сукупність заходів із захис-

ту конституційного ладу від підривної діяльності як за межами, так і всередині країни¹. Під терміном «національна безпека» також розуміють стан держави, що характеризується сукупністю державно-правових і суспільних гарантій, які забезпечують необхідний рівень захищеності інтересів кожного громадянина, суспільства і суверенної держави в цілому від явних і потенційних внутрішніх та зовнішніх загроз, що створює умови для стабільного всебічного прогресу².

Водночас не всі фахівці позитивно сприймають категорію «національна безпека». Так, Д. Смайлі вказує на те, що «окремі ліберали, прогресивні і демократи визнають, принаймні інтуїтивно, що “національна безпека” є кодовим словом для трайбалізму, в той час як “права людини” є кодовим словом для верховенства права»³. Вважаємо, що певне занепокоєння, пов’язане із цією категорією, може бути спричинене значною закритістю діяльності окремих органів публічної влади та/або нерозумінням сутності й важливості усіх її складових елементів. Проте ми переконані, що у демократичній державі категорія «національна безпека» не може бути загрозою для суспільства чи індивіда.

У дослідженні директора Архіву національної безпеки Сполучених Штатів Америки при університеті імені Джорджа Вашингтона Т. Блантона вказано, що національна безпека сама по собі не є цінністю, — це стан, який дає нації можливість захищати свої цінності⁴. На думку В. Бурк-Вайта, права і свободи людини та національна безпека насправді доповнюють одне одного. Більше того, науковець сформулював три гіпотези щодо зв’язку ступеня порушень прав людини з проявами міждержавної агресії, а саме: 1) держави, які систематично порушують права і свободи своїх громадян, швидше за все, братимуть участь у міжнародній агресії; 2) держави, в яких права і свободи людини і громадянина захищені посередньо або добре, навряд чи будуть брати участь у міжнародній агресії; 3) держави, в яких поважають права і свободи людини і громадянина, можуть брати участь у міжнародній інтервенції виключно на підставі норм міжнародного права та з метою захисту прав і свобод громадян від порушень з боку власної держави⁵.

¹ *Гараджаев Д. Я.* Национальная безопасность и пределы ограничения прав человека / Д. Я. Гараджаев // Юридический вестник. — 2006. — № 2. — С. 78.

² *Стрельбицька Л.* Стан управлінської еліти та її вплив на національну безпеку України / Л. Стрельбицька, М. Стрельбицький // Формування демократичного та ефективного державного управління в Україні : матеріали наук.-практ. семінару, 11–12 березня 2002 р. / за заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. — К. : Вид-во УАДУ, 2002. — С. 253.

³ *Smiley J.* Why human rights are more important than national security [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.huffingtonpost.com/jane-smiley/why-human-rights-are-more_b_73286.html

⁴ *Blanton T. S.* National Security and Open Government in the United States : Beyond the Balancing Test / T. S. Blanton // National security and open government : striking the right balance / Campbell Public Affairs Institute, The Maxwell School of Syracuse University. — Syracuse, New York, 2003. — P. 33 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.maxwell.syr.edu/uploadedFiles/campbell/events/NSOG.pdf>

⁵ *Burke-White W. W.* Human Rights and National Security : The Strategic Correlation / W. W. Burke-White // Harvard Human Rights Journal. — 2004. — Vol. 17. — P. 254 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [https://www.law.upenn.edu/cf/faculty/wburkewh/workingpapers/17HarvHumRtsJ249\(2004\).pdf](https://www.law.upenn.edu/cf/faculty/wburkewh/workingpapers/17HarvHumRtsJ249(2004).pdf)

На сьогодні першочергову загрозу національній безпеці становлять фактори, які впливають на розвиток громадянського суспільства, а саме: зниження якості та рівня життя населення, економічні та фінансові кризи, зростання рівня злочинності, міжнаціональні та міжконфесійні конфлікти, а не політична боротьба партій, порушення взаємодії гілок влади, зміна урядів тощо. Саме незбалансованість у соціальній практиці інтересів суспільства, держави, різних соціальних груп і окремої особи є однією з найсерйозніших проблем. Від її вирішення залежить стабільність внутрішньополітичної ситуації в державі¹.

Забезпечення національної безпеки здійснюється комплексно державою, інститутами громадянського суспільства та громадянами, які в межах, визначених законодавством, уповноважені на здійснення заходів щодо виявлення, запобігання і нейтралізації реальних та потенційних зовнішніх і внутрішніх загроз національним інтересам.

Хоча в Конституції України відсутня норма, яка прямо зобов'язує державу захищати національну безпеку, на нашу думку, такий обов'язок є імпліцитним і випливає зі змісту її статей 3, 8, 11, 16, 17, 18, 27, 32, 34, 36, 37, 39, 44, в яких закріплено основи конституційного ладу та права і свободи людини і громадянина, та статей 92, 106, 107, 116, у яких визначено окремі повноваження глави держави, парламенту, уряду та Ради національної безпеки і оборони України. Обов'язок громадян захищати національну безпеку випливає зі змісту статей 17, 65 Основного Закону України².

Дослідження змісту статей 3, 4 Закону України «Про основи національної безпеки України»³ дає підстави стверджувати, що головним суб'єктом забезпечення національної безпеки України є держава в особі органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб. У межах своєї компетенції вони наділені широким колом повноважень, реалізація яких прямо чи опосередковано пов'язана з необхідністю обмеження конституційних прав і свобод окремих громадян із метою захисту відповідних об'єктів національної безпеки.

В Україні, як і в більшості держав світу, категорія «національна безпека» охоплює значне коло питань у різних сферах суспільного життя. Це дозволяє надто широко тлумачити її зміст і, як наслідок, довільно оперувати ним при обмеженні прав і свобод людини і громадянина та при покаранні осіб, які своїми висловлюваннями чи діями їй загрожують. Крім того, сфера забезпечення національної безпеки є надзвичайно складною для реформування та контролю, оскільки з об'єктивних причин відомостями про реальне становище у державі та суспільстві володіє досить обмежена кількість людей.

Враховуючи сутність національної безпеки, заходи щодо її забезпечення здійснюються, як правило, приховано, із встановленням режиму секретності.

¹ Дзлий М. И. Национальная безопасность и насилие (гуманитарные аспекты национальной безопасности) / М. И. Дзлий, Э. С. Иззатдуст // Вестник Омского университета : Серия «Право». — 2011. — № 3. — С. 51.

² Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/print1433952552926590>

³ Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 39. — Ст. 351.

У зв'язку з цим громадським активістам, журналістам та правозахисникам дуже важко домогтися від органів публічної влади достовірної, об'єктивної та повної інформації з питань, які стосуються національної безпеки, у тому числі щодо обґрунтованості встановлення конкретних обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина. Така інформація не завжди надається навіть після звернення до судів загальної юрисдикції з відповідними вимогами.

Одним із головних питань сучасності є те, чи включає забезпечення національної безпеки захист прав і свобод людини і громадянина, особливо конституційних. За твердженням фахівців, на нього немає однозначної відповіді, оскільки точки зору правозахисників та осіб, відповідальних за забезпечення національної безпеки, швидше за все, відрізняться. Тому має рацію Б. Алкок, який вважає, що у цій ситуації найкраще вдатися до пошуку правильного балансу¹.

У демократичній державі, як стверджує професор В. Номоконов, має існувати розумний баланс між правами й обов'язками, міжнародними інтересами особи, суспільства і держави. На його погляд, порушення цього балансу призводить до зловживання правами і свободами, появи негативних соціальних наслідків, ослаблення державних начал, порушення законності. Дослідник наголошує, що кожен повинен вміти бачити, розуміти та знаходити цей баланс, і зауважує, що при цьому у різних державах він не буде однаковим, навіть у самій державі в різні історичні періоди він буде відрізнятися, адже залежить від економічного розвитку, соціально-політичної обстановки, наявності зовнішніх або внутрішніх загроз тощо².

Загалом проблема взаємозалежності національної безпеки та прав і свобод людини і громадянина не є проблемою вибору за принципом «або/або», вона передбачає пошук компромісу між забезпеченням національної безпеки та дотриманням зазначених прав і свобод³. На нашу думку, характер обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина в інтересах національної безпеки, їх види, підстави, умови, строки застосування, наслідки, а також соціальне сприйняття є важливими критеріями визначення демократичності державного управління та зрілості громадянського суспільства.

Згідно з Основним Законом України в інтересах національної безпеки допускається обмеження таких конституційних прав і свобод людини і громадянина: право на особисте та сімейне життя (стаття 32); право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір (стаття 34); право на свободу об'єднання у політичні партії та гро-

¹ *Allcock B.* Protecting National Security and Human Rights [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.doj.gov.hk/eng/archive/pdf/art250603e-1.pdf>

² *Номоконов В. А.* Права человека и национальная безопасность / В. А. Номоконов // Криминологический журнал Байкальского государственного университета экономики и права. — Иркутск : Изд-во БГУЭП, 2008. — № 2. — С. 5–6.

³ *Иззатдуст Э. С. О.* Национальная безопасность в контексте защищенности прав человека: концептуальные подходы, российская политическая практика : автореф. дис. ... канд. полит. наук / Э. С. О. Иззатдуст. — М., 2006. — С. 11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://cheloveknauka.com/natsionalnaya-bezopasnost-v-kontekste-zaschischnosti-prav-cheloveka-kontseptualnye-podhody-rossiyskaya-politicheskaya-p>

мадські організації (стаття 36); право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації (стаття 36); право на страйк (стаття 44). Оскільки забезпечення національної безпеки включає також протидію злочинам проти її основ, з метою їх попередження можуть бути обмежені такі права, встановлені в Конституції України: право на свободу та особисту недоторканність (стаття 29); право на недоторканність житла (стаття 30); право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (стаття 31)¹. Наведений перелік прав і свобод, які підлягають обмеженню, співмірний з міжнародними зобов'язаннями держави, визначеними у Загальній декларації прав людини 1948 року, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 року, Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права 1966 року, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року.

Обов'язковою умовою обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина є те, що воно може відбуватися лише на підставі та у випадках, визначених у законі, і, як правило, за рішенням суду. У національному законодавстві закріплено процесуальний порядок здійснення такого обмеження. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи залежно від фактичних обставин уповноважені самостійно або через звернення до суду обирати способи забезпечення національної безпеки. Водночас відсутність належного контролю за їхньою діяльністю та недосконалість процедури притягнення винних осіб до юридичної відповідальності можуть призвести до надмірного обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та пов'язаних із цим тяжких наслідків.

Так, наприкінці 2013 — на початку 2014 року майже вся територія України була охоплена масштабними акціями соціального протесту, спрямованими на зміну політичного й економічного курсу держави. З метою захисту тогочасних «національної безпеки» та «громадського порядку» правоохоронні органи безпосередньо, а також за допомогою судів загальної юрисдикції намагалися у будь-який спосіб заборонити реалізацію громадянами своїх конституційних прав і свобод. Зокрема, на водіїв, які на своїх автомобілях брали участь у акції «Автомайдан» і законно рухалися у колонах, складалися необґрунтовані адміністративні протоколи про порушення правил дорожнього руху, і, як наслідок, їм призначали покарання у вигляді позбавлення водійських прав. Крім того, дуже часто за формальними підставами забороняли проведення законних мирних зібрань, мітингів і демонстрацій, деяких громадських активістів заарештовували, а в їхніх помешканнях чи на робочих місцях проводили обшуки і виїмки агітаційних матеріалів, документів, комп'ютерного обладнання тощо.

Дії окремих суб'єктів забезпечення національної безпеки у названій період лише підсилили соціальну напругу в суспільстві та призвели до збройного протистояння, в якому загинуло багато громадян, у тому числі правоохоронців. У подальшому соціальною нестабільністю скористалася Російська Федерація, яка анексувала Автономну Республіку Крим та місто Севастополь, ініціювала й усіляко підтримала сепаратистську, екстремістську та терористичну діяльність на

¹ Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР / [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/print1433952552926590>

території нашої держави, внаслідок чого окремі райони Донеччини та Луганщини виявилися тимчасово окупованими.

Історичний досвід показує, що коли права і свободи людини втрачені, то дуже важко, майже неможливо їх відновити. Органи публічної влади, захищаючи державу, суспільство і громадян, не повинні порушувати фундаментальні права і свободи людини і громадянина, адже у такому разі держава вже не буде такою, як вона є, в ній пануватимуть інші цінності¹. У зв'язку з цим вважаємо, що в Україні потрібно переглянути законодавчу базу щодо цивільного контролю за діяльністю суб'єктів забезпечення національної безпеки, адже чинне законодавство не забезпечило країну від жажливих подій, що мали місце у розглянутий період.

На наш погляд, необхідно сформувані і закріпити на законодавчому рівні чіткі критерії оцінки правомірності обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в інтересах національної безпеки. Для цього доцільно запровадити так званий тест на пропорційність, який використовується судами багатьох демократичних держав. Цей тест проводиться у два етапи. На першому етапі необхідно встановити, що органи публічної влади своїми діями справді обмежили окремі права і свободи. На другому етапі ці органи мають продемонструвати, що вони вдалися до таких заходів із певною легітимною метою і що запроваджені обмеження пропорційні цій меті.

Сам тест включає три критерії: по-перше, засіб, обраний органами публічної влади для досягнення певної мети, повинен підходити для досягнення цієї мети (доречність); по-друге, з усіх підходящих засобів має бути обрано такий, який передбачає мінімальне обмеження прав і свобод приватної особи (необхідність); по-третє, шкода, завдана приватній особі через обмеження її прав і свобод, має бути пропорційною вигоді органів публічної влади щодо досягнення поставленої мети (пропорційність у вузькому сенсі)².

Вагомий крок у захисті конституційних прав і свобод людини і громадянина від свавільного обмеження зробив Конституційний Суд України, визначивши у Рішенні від 8 квітня 2015 року № 3-рп/2015, що обмеження конституційних прав і свобод має переслідувати легітимну мету; бути зумовленим суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційним та обґрунтованим; у разі обмеження права законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію відповідного права і не порушувати його сутнісний зміст (абзац третій підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини)³.

¹ *Eric V. Turner* Human rights suffer under camouflage of national security [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.state.ct.us/foi/Articles/human_rights_suffer_under.htm

² *Моше К.-Э.* Американский метод взвешивания интересов и немецкий тест на пропорциональность: исторические корни / К.-Э. Моше, П. Иддо // Сравнительное конституционное обозрение. — 2011. — № 3 (82). — С. 61.

³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 171² Кодексу адміністративного судочинства України від 8 квітня 2015 року № 3-рп/2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-15>

У випадку необхідності запровадження обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в інтересах національної безпеки держава має в обов'язковому порядку керуватися міжнародними стандартами у цій сфері, зокрема Сіракузькими принципами тлумачення обмежень і відступів від положень Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, Йоганнесбурзькими принципами національної безпеки, свободи висловлювання і доступу до інформації, Глобальними принципами національної безпеки і свободи інформації (Цванські принципи).

В Україні рівень довіри населення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, на жаль, уже тривалий час не надто високий. Після трагічних подій 2013–2014 років, агресії Російської Федерації ситуація лише ускладнилася. За підсумками соціологічного опитування, проведеного Центром Разумкова у період з 6 по 12 березня 2015 року, громадяни все ще не довіряють більшості органів публічної влади. Винятком є лише Збройні Сили України та Національна гвардія України: їм повністю довіряють 15,9 % та 13,6 % респондентів відповідно, а скоріше довіряють, ніж не довіряють — 45 % та 43,1 %. Інші суб'єкти забезпечення національної безпеки мають набагато нижчі показники, що, на наш погляд, вимагає від них невідкладного покращення якості й ефективності роботи¹.

Низький рівень довіри населення до окремих суб'єктів забезпечення національної безпеки перешкоджає налагодженню діалогу між ними та громадянським суспільством, особливо коли виникає реальна необхідність в обмеженні певних конституційних прав і свобод людини і громадянина з метою протидії російській агресії, діяльності сепаратистських, екстремістських та терористичних угруповань.

Фактичні воєнні дії на території України, активізація проти нашої держави і населення диверсійно-підривної, інформаційно-психологічної діяльності та підвищення рівня злочинності суттєво впливають на соціальне благополуччя населення. Зовнішні та внутрішні актори намагаються дестабілізувати суспільні відносини у військовій, політичній, соціально-економічній та міжнародній сферах, посягти паніку й хаос задля розпалювання соціальних конфліктів та послаблення державної влади, позбавлення її легітимності.

Очевидно, що за таких умов норми, які розроблялися для захисту інтересів людини, суспільства і держави в умовах мирного часу, не дають останній можливості повноцінно захистити права, свободи, інтереси й цінності зазначених суб'єктів. У зв'язку з тим, що в Україні не введено правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, а антитерористична операція вже давно вийшла за межі свого призначення і набула чітко вираженого військово-оборонного характеру, виникла потреба у виробленні нових засад функціонування людини, суспільства і держави.

Вважаємо, що до моменту повноцінного відновлення суверенітету та територіальної цілісності України органам публічної влади, уповноваженим на виконання функцій суб'єктів забезпечення національної безпеки, мають бути надані додаткові повноваження щодо посилення обмеження окремих конституційних прав і

¹ Центр Разумкова. Соціологічне опитування: «Зараз я називатиму окремі соціальні інституції. Якою мірою Ви їм довіряєте?» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.uceps.org/ukr/poll.php?poll_id=1030

свобод людини і громадянина. Насамперед це стосується свободи слова, права на інформацію та права на мирні збори. Дане твердження зумовлене таким.

Засоби масової інформації, виконуючи важливу функцію інформування населення про поточні події в державі і світі, водночас поширюють (умисно або випадково) відомості про дислокацію та чисельність підрозділів Збройних Сил України, інших військових формувань, добровільних формувань, волонтерів. Відомі випадки атакування українських підрозділів після новинних репортажів. Крім того, часто такі репортажі містять інформацію щодо недоліків та проблем логістики, комплектування військових формувань особовим складом, технікою, боєприпасами, яка може бути використана противником. Так, після начебто нейтрального репортажу про військовий завод та його можливості у місті, де він розташований, почали поширювати повідомлення про мінування різних об'єктів, що на деякий час паралізувало виробництво та життєдіяльність громади.

На наше переконання, запроваджувати цензуру, у тому числі військову, в жодному разі не можна, однак певний контроль за контентом все-таки необхідний. Інформаційний простір має сприяти консолідації нації, мобілізації всіх зусиль на захист національної безпеки. У ситуації, яка склалася, вкрай необхідно зважити всі за і проти, порадитися з фахівцями перед тим, як оприлюднити сенсаційну інформацію, адже від цього залежить життя людей на передовій та доля нації. Разом із тим жодним чином не можна забороняти поширення інформації про злочини й інші протиправні діяння, скоєні посадовими та службовими особами органів публічної влади, у тому числі військових формувань.

Окремо звертаємо увагу на проблему мирних зібрань. Через військові дії фінансове та соціально-економічне становище в державі є досить складним. Цілком закономірно це призводить до страйків та інших соціальних протестів. Непоодинокими є випадки, коли такі акції використовуються для недопущення впровадження реформ, перешкоджання проведенню мобілізації та призову, тиску на главу держави, парламент, уряд в інтересах окремих політичних чи фінансово-промислових груп.

Встановити дійсні наміри всіх протестувальників надзвичайно важко. У сучасних умовах чимало незадоволених людей стають жертвами маніпуляції їхньою поведінкою та свідомістю. Журналісти і громадські активісти неодноразово виявляли факти підкупу людей, зокрема молоді та пенсіонерів, для участі у мітингах. Вони мали не тільки створювати масовість заходу, а й здійснювати різноманітні провокації проти органів публічної влади, їх посадових та службових осіб, інших осіб. Такі дії спрямовані на дискредитацію української влади, що може призвести до негативних суспільних наслідків.

Підсумовуючи наведене, варто зазначити, що, по-перше, незалежно від сутності та рівня розвитку держави забезпечення національної безпеки буде постійно враховуватися при формуванні й здійсненні внутрішньої та зовнішньої політики. По-друге, природа національної безпеки є такою, що її забезпечення завжди супроводжуватиметься позитивними та негативними процесами. У зв'язку з цим, на нашу думку, глибоке розуміння змісту цієї категорії та конституційних прав і свобод людини і громадянина, їх функцій, співвідношення та взаємозв'язку повинно формуватися у свідомості кожного зрілого індивіда. У соціумі має виробитися адекватне сприйняття потреби у вчасному й ефективному захисті націо-

нальних інтересів від загроз різної генези, у тому числі через обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, які, втім, у жодному разі не повинні спотворювати саму сутність цих прав і свобод.

Ирха Ю. Ограничение конституционных прав и свобод человека и гражданина в интересах национальной безопасности Украины в современных условиях.

В статье освещается вопрос ограничения конституционных прав и свобод человека и гражданина в интересах национальной безопасности Украины и рассматриваются проблемы реализации отдельных конституционных прав и свобод в условиях аннексии Автономной Республики Крым и города Севастополя и временной оккупации отдельных районов Донецкой и Луганской областей. Автор обращает внимание на необходимость нового подхода к проблеме осуществления конституционных прав и свобод человека и гражданина при организации мероприятий по защите украинской государственности.

Ключевые слова: конституционные права и свободы человека и гражданина, критерии ограничения конституционных прав и свобод, национальная безопасность, экстремизм, терроризм, вооруженная агрессия против Украины.

Irhka Yu. Limitation of the constitutional human and citizen's rights and freedoms in the interests of national security of Ukraine in current conditions. The article highlights the issue of limitation of the constitutional rights human and citizen's and freedoms of man and citizen in the interests of national security of Ukraine and the problems of implementation of certain constitutional rights and freedoms while annexing the Autonomous Republic of Crimea and Sevastopol, and temporary occupation of some regions of Donetsk and Lugansk regions. The author draws attention to the need for a new approach to the problem of constitutional in rights and freedoms in organization of activities for the protection of the Ukrainian statehood.

Key words: constitutional rights and freedoms of man and citizen, the criteria for limitation of the constitutional rights and freedoms, national security, extremism, terrorism, armed aggression against Ukraine.